https://doi.org/10.26682/hjuod.2023.26.1.69
گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا: 26، ژمارە:1، (زانستێن مروڤایەتی و كومەلناسی)، بپ 1140-1154، 2022

لومەكرن د گوتنێن مەزناندا

لقمان فەریق سلێمان* و هاریوان محەمەد ئەحمەد** و هژار كمال یوسف*
*پشكا زمانێ كوردی، كۆلیژا پەروەردا بنیات، زانكۆیا دهۆك، هەرێما كوردستانێ-عیراق
**پشكا زمانێ كوردی، كۆلیژا زمانان، زانكۆیا نەوروز، هەرێما كوردستانێ-عیراق

((مێژوویا وەرگرتنا ڤەكولینی: 15 ئادارێ، 2023 ، مێژوویا رەزامەندیا بەلاڤكرنێ: 3 گولانێ، 2023))

پۆختە

لومەكرن ئێكە ژ كردەیێن ئاخڤتنێ كو رولەكێ دیار د ناڤ پراگماتیكێدا هەیە، ئەڤ جا چ ئاخڤتن یان نڤێسین بیت و د نڤێسینێدا چ شعر یان گوتنێن مەزنان...هتد بیت. ئەڤ ڤەكۆلینە هەول ددەت بەحسێ لومەكرنێ وەكو كردەیەكا ئاخڤتنێ د ناڤ گوتنێن مەزنان یێن كوردیدا بكەت كو ل دویڤ رێبازا وەسفی - شیكاری كاردكەت و پشتبەستنێ ب مودێلا (Al.Ameedi) دكەت و بۆ دیاركرنا ئەنجامانژی پەنایێ دبەتە بەر شێوازێ ئاماری. گرنگترین ئەنجام ئەڤ ڤەكۆلینە گەهشتبیتێ ئەوە كو رێژەیا لومەكرنا ڕاستەوخۆ د ناڤ گوتنێن مەزناندا (٢,٠٦%)بوو و كردەیا لومەكرنا نەڕاستەوخۆ دبیتە (٩٧,٩٤%). ئەڤ ڤەكۆلینە دابەشی دوو بەشان دبیت. پشكا ئێكێ ل دور (كردەیا لومەكرنێ)یە ب گشتی و پشكا دووێ ب ناڤێ (لومەكرن د گوتنێن مەزناندا)یە.

پەیڤێن سەرەكی: كردەیا لومەكرنێ، لومەكرنا ڕاستەوخۆ، لومەكرنا نەڕاستەوخۆ، گوتنێن مەزنان.

پێشەكی

١- ناڤونیشانێ ڤەكۆلینێ:

ئەڤ ڤەكۆلینە ب ناڤونیشانێ (لومەكرن د گوتنێن مەزناندا)یە و تێدا ب شێوەیەكێ گشتی بەحسێ لومەكرنێ د ناڤ گوتنێن مەزناندا هاتییە كرن، كا چاوا دەربرین ژێ هاتییە كرن.

٢- رێبازا ڤەكۆلینێ:

ئەڤ ڤەكۆلینە ل دویڤ رێبازا وەسفی شیكاری هاتییە ئەنجامدان و تێدا مفا ژ مودێلا (Al. Ameedi) بۆ پۆلینكرنا كریارا ئاخڤتنێ یا لومەكرنێ هاتییە وەرگرتن و بۆ دیاركرنا ئەنجامانژی پەنا بۆ شێوازێ ئاماری هاتییە برن.

٣- گرنگییا ڤەكۆلینێ:

گرنگییا ڤەكۆلینێ د ئەڤان خالاندایە:

أ- هەتا نوكە چ ڤەكۆلین ل سەر ئەڤی بابەتی نەهاتینە نڤێسین.

ب- كریارا لومەكرنێ گەلەك جاران د ناڤ ئاخڤتنا خەلكی و بەرهەمێن ئەدەبی و فۆلكلۆریدا دووبارە دبیت.

ج- كریارا لومەكرنێ رولەكێ دیار د بابەتێ ڕاستڤەكرنا شاشیاندا دبینیت و كاریگەرییەكا مەزن ل سەر شێوازێ ڕازیكرنێ د ناڤ زمانیدا ب جھ دهێلیت.

٤- كەرەستێن ڤەكۆلینێ:

كەرستێن ڤەكۆلینێ د پشكا ئێكێ یا ئەڤێ ڤەكۆلینێدا ژ زاردەڤێ دەڤوكا خەلكێ دهۆكێنە و نموونەیێن پشكا دووێ گوتنێن مەزنانە و ژ پەرتووكا (گوتنێت پێشینان ل دەڤەرا بادینان) هاتینە وەرگرتن.

٥- پرسیارێن ڤەكۆلینێ:

ڤەكۆلین هەولددەت بەرسڤا ئەڤان پرسیاران بدەت:

أ- رێژەیا كریارا ئاخڤتنێ یا لومەكرنێ یا ڕاستەوخۆ و نەڕاستەوخۆ د گوتنێن مەزناندا یا د پەرتووكا ناڤبریدا چەندە؟ بۆچی؟

ب- كریارا ئاخڤتنێ یا لومەكرنێ یا نەڕاستەوخۆ د گوتنێن مەزناندا ب رێكا چ مەبەستان هاتینە ئاراستەكرن؟ و رێژەیا هەر ئێك ژ ئەوان چەندە؟

٦- پشكێن ڤەكۆلینێ:

ئەڤ ڤەكۆلینە ژ بلی پێشەكی و ئەنجامان ژ دوو

پشكان پێكدهێت: پشكا ئێكێ ب ناڤێ (كردەیا لومەكرنێ) یە، كو ئەڤان بابەتان ب خۆڤە دگریت: (لومەكرن وەكو كریارەكا ئاخڤتنێ، دیتنەكا سیمانتیكی بۆ كریارا لومەكرنێ، جۆرێن كریارا لومەكرنێ، پێكهات و شێوەیێن لومەكرنێ، ئەركێن لومەكرنێ) و پشكا دووێ ب ناڤێ (لومەكرن د گوتنێن مەزناندا)یە و لایەنێ ڤەكۆلینێ یێ پراكتیكییە و ئەڤان جۆرێن كریارا لومەكرنێ ب خۆڤە دگریت: (لومەكرنا ڕاستەوخۆ، لومەكرنا نەڕاستەوخۆ) و لومەكرنا نەڕاستەوخۆژی ب ڕێكێن: (شیرەتكرن، ڕەخنەگرتن، ڕەتكرن، سڤكاتیپێكرن، هوشداریكرن، جنێودان، گازندەكرن).

كریارا لومەكرنێ دناڤ زمانیدا ب ڕەگەزەكێ ڕەوانبێژی دهێتە هژمارتن و ئەڤ كریارە بۆ هەلسەنگاندنا ڕەوشتێ كەسانێن بەرامبەر و هاندانا ئەوان و ڕۆشنبیركرنا ئەوان، داكو ل دویڤ بنەمایێن ڕەوشتی یێن جڤاكێ خۆ سەرەدەریێ بكەن دهێتە بكارهێنان، د ڕاستیدا كریارا لومەكرنێ ژلایێ ئاخڤتنكەریڤە بۆ دەربڕینا هەلویستەكێ دەستنیشانكری ل بەرامبەری گوهداری دهێتە بكارهینان، ئانكو كریارا لومەكرنێ ئاماژەیێ بۆ ڕەتكرن و ڕەخنەگرتنێ دكەت.

ئارمانجا سەرەكی ژ ئەنجامدانا ئەڤێ ڤەكۆلینێ ئەوە، كرایارا لۆمەكرنێ و ڕەنگڤەدانا ئەوێ د ناڤ گوتنێن مەزناندا ژلایەكیڤە و شرۆڤەكرنا ستراتیجییەتێن بكارهاتی ب شێوەیەكێ سیمانتیكی ژلایەكێ دیڤە بهێنە بەحسكرن، ئەڤەژی ژ پێخەمەت دیاركرنا ڕێژەیا سەدەییا ئەڤان جۆرێن ستراتیجییەتێن كریارا لومەكرنێ د ناڤ گوتنێن مەزناندا دهێنە بكارهینان.

2-كردەیا لومەكرنێ

2-1- لومەكرن وەكو كریارەكا ئاخڤتنێ:

كریارا لومەكرنێ وەكو كارڤەدانەكا گونجای بۆ كارەكێ شاش ژلایێ ئاخڤتنكەریڤە بۆ گوهداری دهێتە بكارهینان و ئەڤ چەندەژی سەرنەكەڤتنا كەسێ لومە لێ هاتییەكرن د پەیرەوكرنا پیڤەرێن ڕەوشتی د ناڤ جڤاكێ خۆدا نیشانددەت و ئەڤەژی وەكو ڕەتكرنەكا ئاشكرا بۆ دیاردە و پیڤەر و ڕەوشت و تیتالێن نەپەسەند د ناڤ جڤاكیدا دهێتە بكارهینان(Talbert,2008:530). كریارا لومەكرنێ ب كریارەكا ئاخڤتنێ دهێتە هژمارتن و دەربڕینێ ژ ڕەخنەگرتن و نەڕازیبوون و ڕەتكرن و هەلسەنگاندنا نێگەتیف و بریاردان ل سەر سالۆخەتێن نەپەسەند یێن پەیوەندی ب كەسێ گوهدارڤە هەین دكەت (Williamsm 2006: 12).

كردەیا لومەكرنێ دهێتە پێناسەكرن كو هەلگرتنا بەرپرسیارەتیێ یە دەربارەی كارەكی چ ئەو كارە یێ دروست بیت یان نە دروست، ئانكو كردەیا لومەكرنێ بەرامبەر چەند ڕویدانان یان كریاران دهێتە ئاراستەكرن و دبیتە ئەگەرێ پەیدابوونا هەستێن نەرێنی ل دەڤ وەرگری وەكو تورەبوون، نەڤیان، نەئارامی. ئانكو كردەیا لومەكرنێ بەرامبەر كریار و ڕەفتارێن ئەرێنی ناهێتەئاراستەكرن (WWW.PRIVATETHERAPY.COM/blog/blame-and-responsibility)

- تە ئەم گیرو كرین.

تێگەهشتنا نێگەتیف یا گرێدای كریارا لومەكرنێ د چارچووڤێ هەلویستێن تورەبوون و ڕەفتارێن توند و دوژمنكارانە و سڤكاتیپێكرن و شكاندن و ئیهانەكرن و پاشڤەبرن و لێبورینخوازتنێدا دیاردبن و د چارچووڤێ كریارا لیبورینخوازتنێدا ئاخڤتنكەر ل جهێ ئاراستەكرنا لومەكرنێ بۆ كەسانێن بەرامبەر لومەی كەسایەتییا خۆ دكەت و ئەڤەژی ب لومەكرنا كەسایەتی دهێتە هژمارتن (Sheer, 2006: 95). بۆ نموونە:

- ئەز ژ ڤی كارێ خۆ یێ نەرازیمە.

د ئەڤێ نموونەیا ل سەریدا ئاخڤتنكەری لومەیا كەسایەتییا خۆ كرییە.

د بنەرەتدا كریارا لومەكرنێ وەكو هەلسەنگاندن بۆ هندەك پێڕابوون و هەلویست و كارێن كەسانێن دەستنیشانكری دهێتە بكارهینان، ب ئەڤی ڕەنگی كریارا لومەكرنێ بۆ هەلسەنگاندنا كەسایەتی و سالۆخەتێن كەسانێن بەرامبەر بكاردهێت، ئانكو پێشكێشكرنا كریارا لومەكرنێ بۆ كەسەكی ب واتایا سەرنەكەڤتنا ئەڤی كەسی د كار و كریارەكا دەستنیشانكریدا دهێت و ئەڤ حوكمدانا لومەكرنێ ژ دەرئەنجامێ ئەڤێ سەرنەكەڤتنێ د ڕاسپاردنا كارەكێ دیاركریدا دهێت. بۆ نموونە:

- كارێ تە كێماسی تێدا هەنە.

كریارا لومەكرنێ و كریارا شكاندن (لكەداركرن)ێ وەكی ئێكن و بەروڤاژی هەردوو كریارێن پەسنكرن

(ستایشکرن) و پێهەلدانێ نە، د ڕاستیدا کریارا لومەکرنێ ل ژێر کریارێن نێگەتیف پۆلیندبیت و بەرپرسیارەتیا ئەنجامدانا کارەکێ شاش د ئێخیتە سەر ملێن کەسێ لومە لێکری، د بەرامبەردا کریارا ستایشکرنێ ل ژێر کریارێن پۆزەتیف و ڕێپێدای ل دویف پیڤەرێن جڤاکی پۆلیندبیت و ب کریارەکا دروست و پەسەند و ڕازیکەر ژلایێ جڤاکیڤە دهێتە ل قەلەمدان (Smart, 1961: 304). بۆ نموونە:

1. کارزان قوتابییەکێ تەمبەلە.

2. بێریڤان کچەکا جوان نینە.

3. ئەڤ یاریکەرە د ئاستێ خۆ یێ نۆرمال و پێدڤیدا نینە.

ڕستەیا ئێکێ ب ڕستەیەکا لومەکرنێ دهێتە هژمارتن، ژبەرکو کارزان ب خۆ بەرپرسیارەتییا ئەڤێ کریارا نێگەتیف هەلدگریت، بەلێ ڕستەیێن (2، 3) ب ڕستەیێن شکاندن (لکەدارکرن)ێ دهێنە هژمارتن و ئەوژی ژبەرکو بێریڤان بەرپرسیارەتییا کرێتییا ڕۆخسارێ خۆ هەلناگریت و شیانێن یاریکەریژی د سنوردارکرینە و نەشێت هەمی دەمان د ئێك ئاستدا بیت.

د ئەڤی بواریدا زانا (ڕوبێنسون - Robinson) دبێژیت: کو چ کەس ژبەر کێماسیێن زکماکی و لەشی یانژی ژبەر کرێت دیتنا کەسانێن دی ژ هەژی کریارا لومەکرنێ نابن (Robinson,2002:50). هەر ل سەر هەمان بابەت هەردوو زانا (ڤاندەرڤیکەنVanderveken - وسیرێل - Searle) کریارا لومەکرنێ ب کریارەکا ڕەتکری د هەژمێرن، ئانکو پروتستویا کارەکێ شاش دکەت (Vanderveken and Searle, 1985: 191). بۆ نموونە:

- ئەڤ شێوازێ ئاڤاکرنا خانی ب هیچ رەنگەکی ب دلێ من نینە.

2-2- دیتنەکا سیمانتیکی بۆ کریارا لومەکرنێ:

کریارا لومەکرنێ دەربڕینێ ژ ڕەتکرن و نە ئارامی و هەستکرنەکا نێگەتیف ل بەامبەری کارەکێ بووری یان بەردەوام دکەت و کەسێ لومەلێکری بەرپرسیارەتییا ئەنجام و ئاستەنگێن کریارا لومەکرنێ هەلدگریت (Williamsm 2006: 12).

د کریارا لومەکرنێدا پێدڤییە کەسێ لومە لێکری ب ئەنجامدانا کریارەکا شاش بهێتە تومەتبارکرن، د کریارا لومەکرنێدا کەسێ لومە لێکری دشێت ئەو لومەیا بۆ ئەوی هاتییە ئاراستەکرن ڕەتبکەت، بۆ نموونە.

- چ بنەما بۆ ئەڤان تومەتان نینن.

د ئەڤێ نموونەیا ل سەریدا کەسێ لومە لێکری، ئەو لومەیێن بۆ ئەوی هاتینە ئاراستەکرن ڕەتدکەت.

یانژی د شیاندایە ب شێوازێ گونەهبارکرنا کەسێ بەرامبەر کریارا لومەکرنێ بهێتە ئاراستەکرن. بۆ نموونە:

- تو بەرپرسیارەتییا خرابوونا جادێ هەلدگری.

زانا (دوف - Duff) دبێژیت: کو واتایا دروستا لومەکرنێ پێدڤییاتی ب بڕیاردانەکا تایبەت سەبارەت ڕەفتارێن کەسەکێ دیارکری هەیە، یانژی کریارا لومەکرنێ ل دەمێن نەڕازیبوون و دلمان و توڕەبوونا ئاخڤتنکەری ل بەرامبەری کریارێن شاشێن کەسێ دیارکری پەیدادبیت و ب ئەڤی ڕەنگی دیاردبیت، کو کریارا لومەکرنێ ب کریارەکا ئاخڤتنێ دهێتە هژمارتن، کو دەربڕینێ ژ پەسەندنەکرنا ئاخڤتنکەری ل بەرامبەری کریارەکا دیارکری دکەت، یانژی هەستکرنا ئاخڤتنکەری یا نێگەتیف ل بەرامبەری کریارەکا وەسفکری نیشانددەت و گوهدار ب شێوەیەکێ ڕاستەوخۆ یان نەڕاستەخۆ بەرپرسیارەتییا ئەڤێ کریارا شاش هەلدگریت (Duff, 1986: 40).

ب ئەڤی ڕەنگی لومەکرن ئاماژەیێ ب ئەوان تێگەهشتنان ددەت، کو شیانێ ددەتە ئاخڤتنکەری خۆ ژ دیارکرنا بابەتەکی یان دابێشەیەکێ دویر بێخیت، کو شیانا گازندەکرنێ ل سەر هەبیت یان تەکەزێ ل سەر گوهداری دکەت (میعاد سەبری عەلی، ٢٠٢١: ٢٧).

بۆچوونێن زانایێن پراگماتیکێ سەبارەت دابەشکرنا کریارا ئاخڤتنێ یا د لومەکرنێدا د جیاوازن، هندەك ژ ئەوان ل ژێر کریارێن ئاخڤتنێ یێن ڕەوشتی پۆلیندکەن و هندەکێن دیتر ل ژێر کریارێن جەختکرنێ (دووپاتکرنێ)یان کریارێن دەربڕینێ پولیندکەن.

زانا (ئوستن – Austin) دبێژیت: کریارا لومەکرنێ ب ئێك ژ کریارێن ڕەوشتی دهێتە هژمارتن و پەیوەندی ب هەلویستێن کارڤەدانێ سەبارەت کەسانێن بەرامبەرڤە هەیە، کەواتە کریارا لومەکرنێ بۆ دیارکرنا هەلویست و نیشاندانا هەستێن مرۆڤی دهێتە بکارهینان و

پەیوەندییەکا ب هێز ل گەل ڕەفتارێن جڤاکی هەیە Austin,(1956: 35).

هندەك ژ زانایێن دی یێن پراگماتیکێ کریارا لومەکرنێ ل ژێر کریارێن جەختکرنێ (دووپاتکرنێ) پولیندکەن و هێزا ب جههینانا ئەڤێ کریارێ ل گەل جیهانێ هەڤچەشن دکەن (Vanderveken and Searle, 1985: 182)، (Nozick, 2008: 109).

بەلێ هندەك ژ زانایێن دی کریارا لومەکرنێ ب ئێك ژ کریارێن دەربڕینێ دهژمێرن و هێزا ب جههینانا ئەڤێ کریارا دەربڕینێ ژ هەلسەنگاندنەکا نێگەتیڤ سەبارەت کەسێ لومە لێکری دکەت و کریارا لومەکرنێ د دەمێ بوریدایە و ژ لایێ کەسێ لومەکەرڤە دهێتە ئاراستەکرن (Partrideg, 1982: 101).

2-3- جۆرێن کریارا لومەکرنێ:

د شیاندایە کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ ڕاستەوخۆ یان ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ بهێتە ئاراستەکرن، ل خوارێ دێ ب کورتی بەحسێ هەردوو جۆرێن کریارا لومەکرنێ کەین. ئەوژی:

أ – لومەکرنا ڕاستەوخۆ:

کردەیێن ئاخڤتنێ یێن ڕاستەوخۆ ئەو کردەنە یێن ب شێوەیەکێ ڕاستەوخۆ واتا و مەبەستا ئەوان یا ڕوهن و ئاشکرایە. ئانکو د ئاراستەکرنا پەیامێدا چ ئالۆزی تێدا دیار نابن (بەکر عمر علی معروف، 2000: 82)، ئانکو ل دەمێ ئاخڤتنکەر دئاخڤیت، مەبەستا ئەوی ب شێوەیەکێ ڕاستەوخۆ و ئاشکرایە و ب فۆرمێ ڕستێڤە یا گرێدایە، د ڕستەیێن (ڕاگەهاندن، پرس، داخوازی)دا دەردکەڤن (فەهمی حەسەن ڕەشاد، 2013: 97). هەروەسا کردەیا لومەکرنێ وەك کردەیەکا ئاخڤتنێ د شیاندایە ب شێوەیەکێ ڕاستەوخۆ بهێتە ئاراستەکرن و هەر دەمێ پەیڤا (لومەکرن) ب شێوەیەکێ ڕاستەوخۆ د ناڤ پێکهاتەیا ڕستەیێدا هەبیت ب لومەکرنا ڕاستەوخۆ دهێتە هژمارتن. کەواتە د لومەکرنا ڕاستەوخۆدا ب ڕێکا هندەك پێکهاتەیان ب شێوەیەکێ ڕاستەوخۆ دەربڕین ژ ئەڤێ کریارێ دهێتە کرن، ئانکو پەیڤا (لومەکرن) د ناڤ پێکهاتا ڕستێدا دهێتە دیتن(Al. Ameedi, 2011 : 4). بۆ نموونە:

- ئەز لومە و گازندەیان ژ تە دکەم.

د ئەڤێ نموونەیا ل سەریدا پەیڤا (لومە) د پێکهاتا ڕستێدا بکارهاتییە و ژبەر هندێ ئەڤ ڕستە دبیتە لومەکرنا ڕاستەوخۆ.

ب – لومەکرنا نەڕاستەوخۆ:

هەردەمێ پەیوەندی د ناڤبەرا پێکهات و ئەرکێ ڕستێدا یێ نەڕاستەوخۆ بیت، دێ کردەیەکا ئاخڤتنێ یا نەڕاستەوخۆ بەرهەمهێت، ئانکو ئەگەر ڕستەیا ڕاگەهاندنێ ب مەبەستا ڕوهنکرنێ بکارهات، دێ بیتە کردەیا ئاخڤتنێ یا ڕاستەوخۆ، بەلێ ئەگەر بۆ داخوازیێ بکارهات دێ بیتە کردەیا ئاخڤتنێ یا نەڕاستەوخۆ (جۆرج یول، ۱۳۹۶: ۷۶). کردەیێن ئاخڤتنێ یێن نەڕاستەوخۆ ئەو جۆرێن کردەیانە ئەوێن ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ئەنجامدانا کاری تێدا دەرناکەڤیت، بەلکو ب شێوەیەکێ نەدیار د واتایا دەربڕینێدا هەست پێ دهێتە کرن. ئەڤەژی زێدەتر (داخوازکرن، ترانەپێکرن، توانجلێدان، سەرسورمان،... هتد) ب خۆڤە دگریت (دارا احمد محمد 2012: 70). د شیاندایە بێژین کردەیا لومەکرنێ د زمانێ کوردیدا پتر د شێوێ نەڕاستەوخۆدا دیاردبیت، ژبەرکو پەیڤا (لومەکرن) ب شێوەیەکێ کێم د ئاخڤتنێدا دیاردبیت.

ئەڤ جۆرێ لومەکرنێ ب ڕێکا هندەك پێکهاتە و شێوەیێن دی دهێتە دەربڕین، ئانکو ب شێوەیەکێ ڕاستەوخۆ ئاماژە ب کریارا لومەکرنێ د چارچووڤێ پێکهاتا ڕستێدا ناهێتە کرن (Al. Ameedi, 2011: 4). بۆ نموونە:

- ئەرێ ما تو نەشێی ئارامتر شوفێرییێ بکەی؟

ئەڤ ڕستەیا ل سەری دیارکری ب کریارا لومەکرنا نەڕاستەوخۆ دهێتە هژمارتن، ژبەرکو ب شێوەیێ پرسیار کریارا لومەکرنێ بۆ شوفێری هاتییە ئاراستەکرن و پەیڤا لومەکرن د ناڤ پێکهاتەیا ئەڤێ ڕستەیێدا نا هێتە دیتن.

2-4- پێکهات و شێوەیێن لومەکرنێ:

کریارا لومەکرنێ ب ڕێکا هندەك پەیڤ و دەستەواژەیێن دەربڕینێ ژ ڕەخنەگرتن و نەڕازیبوون و توهمەتبارکرن و ئیهانەکرن و سڤکاتیپێکرن و شکاندن و لکەدارکرن و ڕەتکرن و کرێتکرن و پاشڤەبرن و نەفرەتکرن و پروتستوکرن و ڕەزیلکرن و دەڤشکاندن ...

هتد دكەن، ئانكو ب رێكا ئەڤان دەربرینێن ل سەری دیاركری كریارا لومەكرنێ دهێتە ئاراستەكرن.

د ئەڤی بیاڤیدا زانا (فیلمەر - Filmore) دبێژیت: كریارێن وەكی لومەكرن و توهمەتباركرن و رەخنەگرتن و پاشڤەبرن... دەربرینێ ژ كریارێن بریاردان (حوكمدان)ێ دكەن و دبێژیت: ئەڤ كریارە بۆ سیفەتێن نێگەتیڤ و خراب و هەلسەنگاندنا ئەوان كارێن پێدڤی ب لومەكرنێ هەین دهێنە بكارهینان و د هەمان دەمدا كەسێ لومەلێكری بەرپرسیارەتییا ئەڤێ كریارا لومەكرنێ ژبەر كارێن خۆ یێن نە پەسەند و شاش و پێچەوانەیی رفتارێن جڤاكی هەلدگریت (Filmore,1969:104).

ب شێوەیەكێ گشتی خەلك كریارا لومەكرنێ بۆ دەربرینا كارێن شاش بكاردهینن و ل دەمێ ئاخڤتنكەری دڤێت بەرپرسیارەتییا ئەڤان كارێن شاش ئەوێن ژ هەژی لومەكرنێ بێخیتە سەر ملێن گوهداری كریارا لومەكرنێ بكاردهینیت و د هندەك كاودانێن دیدا كەسێ لومەكەر كریارا رەخنەگرتنێ ل جهێ كریارا لومەكرنێ ئاراستەی كەسێ بەرامبەر دكەت و د ئەڤی كاودانیدا كەسێ لومەكەر بەرپرسیارەتییا كارێ لومەكرنێ نا ئێخیتە ل سەر ملێن ئەنجامدەرێ كریارێ (Filmore, 1969: 102). بۆ نموونە:

- ئەو هنگڤینێ تە بۆ مە ئینای هەمی شەكر بوو.

زێدەبارەی ئەڤێ چەندێ كریارا رەخنەگرتنێ ئاماژەیێ ب هەلویستەكێ واقعی دكەت، بەلێ كریارا لومەكرنێ دەربرینێ ژ راستیێ یان نە راستییا كریارێ دكەت.

جیاوازییەكا دی د ناڤبەرا كریارا لومەكرن و كریارا رەخنەگرتنێ دا ئەوە، كو كریارا لومەكرنێ ب شێوەیێ كریارەكا ب جههینانێ دهێتە بكارهینان و ب ئەڤی رەنگی ئاخڤتنكەر دەربرینێ ژ كریارا لومەكرنێ دكەت (Filmore, 1969: 106).

هەردیسان كریارا گازندەكرن (پاشڤەبرن)ێ ئێك ژ ئەوان كریارێن دییە، ئەوا بۆ دەربرینا لومەكرنێ دهێتە بكارهینان و ئەڤ كریارە ژ گەلەك لایەنانڤە نێزیكی كریارا رەخنەگرتنێ دبیت، بەلێ كریارا گازندەكرن (پاشڤەبرن)ێ ژ لایێ رویدانا زمانی ژ كریارا رەخنەگرتنێ جودا دبیت و ب ئەڤی رەنگی ئەو كەسێ تووشی گازندەكرن (پاشڤەبرن)ێ دبیت هەرهەمان ئەو كەسە ئەوێ تووشی لومەكرنێ دبیت.

مرۆڤ دشێت رەخنێ ل كەسەكی چ ب ئامادەبوون یان ئامادە نەبوونا ئەوی كەسی بگریت، بەلێ مرۆڤ نەشێت نەرازیبوونا خۆ بۆ كەسێ نەئامادەبووی دەربریت، زێدەباری ئەڤێ چەندێ جیاوازییا هەردوو كریارێن رەخنەگرتن و پاشڤەبرن ل گەل هەردوو كریارێن لومەكرن و توهمەتباركرنێ ئەوە، كو هەردوو كریارێن رەخنەگرتن و پاشڤەبرن د شیانا ئەواندا هەیە رستەیا تەمام ژلایێ زمانی و رێزمانی پێكبهینن چ بەحسێ هەلویست و كاودانی ب شێوەیەكێ راستەوخۆ یان نەراستەوخۆ هاتبیتە كرن. بۆ نموونە:

- من ژ بەر هەلویستەكی رەخنە ل ئەوی گرت.
- من رەخنە ل ئەوی گرت.
- من ئەو پاشڤەبر (Filmore, 1969: 102).

بەلێ هەردوو كریارێن لومەكرن و توهمەتباركرنێ دشیانا ئەواندا هەیە، كو رستەیا تەمام ژلایێ واتایێ و رێزمانێڤە پێكبهینن چ هەلویست و كاودان ب شێوەیەكێ راستەوخۆ هاتبیتە گوتن یان مرۆڤ ژ دەوروبەرێ واتایا ئەوان رستەیان شرۆڤەبكەت. بۆ نموونە:

- من ژ بەر ئەڤی كاودانی لومەی ئەوی كر.
- من لومەی ئەوی كر.

من ئەو توهمەتباركر (Filmore, 1969: 102).

رستەیا ئێكێ رستەیا تمامە، ژبەركو كاودان و هەلویست تێدا هاتییە دیاركرن، بەلێ رستەیا دووێ و سێیێ د تمام نینن، ژبەركو ب شێوەیەكێ راستەوخۆ كاودان و هەلویست تێدا نەهاتینە بەحسكرن.

كورتیا بابەتی ل سەر ئەڤان كریارێن ل سەری دیاركری ئەوە، كو تێگەهشتنا ئەڤان كریاران گرێدای هەبوونا سێ مەرجێن دیارە ئەوژی هەلویست و بەرگیریكرن و حوكمدانن، بۆ نموونە:

- رەخنەگرتن، لومەكرن، گازندە ژ جون هاری سەبارەت نڤیسینا نامێ هاتە كرن.

د ئەڤێ نموونەیا ل سەری دیاركریدا (جون هاری) ب حوكمدان و بەرگیریكرن و هەلویست دهێتە نیاسین.

5-2- ئەركێن لومەكرنێ:

سەرەرای هندێ، كو كریارا لومەكرنێ بۆ هەلویستێن نێگەتیڤ و ڕەخنەگرتنێ دهێتە بكارهینان، بەلێ ئەڤە ئەوێ چەندێ ناگەهینیت، كو كریارا لومەكرنێ چ ئەركێن پۆزەتیڤ نینن، كەواتە سەرەڕای لایەنێ نێگەتیڤ كریارا لومەكرنێ وەكو ئامرازەكێ ڕەوانبێژی بۆ پاراستن و بەرز ڕاگرتنا ڕەفتار و ڕەوشتێن جڤاكی بكاردهێت (Robinson, 2002: 28).

پێشكێشكرنا لومەكرنێ ژ كەسەكی بۆ كەسەكێ دی ئەوێ چەندێ دگەهینیت، كو كەسێ لومە لێكری د جێبەجێكرنا ڕەوشت و ڕەفتارێن جڤاكیدا تووشی سەرنەكەڤتنێ دبیت و كەسێ لومەكەر د چارچووڤێ كریارا لومەكرنێدا هەول ددەت، كو ڕەوشت و ڕەفتارێن جڤاكی بەلاڤبكەت و بپارێزیت (Talbert, 2008: 532). ئانكو ئاخڤتنكەر ژبەر بێ ڕەوشتی و سالۆخەت و ڕەفتارێن نەباش ژلایەكیڤە و ژ پێخەمەت ڕێگریكرن ژ دووبارەبوونا ئەڤان ڕەفتاران د پاشەڕۆژێدا كریارا لومەكرنێ ئاراستەی گوهداری دكەت، دیسان د شیاندایە ب ڕێكا بكارهینانا كریارا لومەكرنێ هاندانا كەسێ لومە لێكری بهێتە كرن، داكو د پاشەرۆژێدا ڕەفتارێن نەپەسەند دووبارە نەكەت و د شیانا ئەویدا هەبیت بگەهیتە ئارمانج و بهایێن پەسەندێن جڤاكی و مرۆڤ ب ئەڤی ڕەنگی لایەنێن نێگەتیڤێن كریارا لومەكرنێ فێربدبیت و هەمی شیانێن خۆ د مەزێخیت، داكو تووشی كریارا لومەكرنێ ژ چ كەسەكی نەبیت (Sheer, 2006: 111).

زێدەباری ئەڤێ چەندێ د چارچووڤێ كریارا لومەكرنێدا كەسێ لومە لێكری هەست ب شاشی و گونەهبارییا خۆ دكەت و هەولا چاككرنا ڕەفتارێن خۆ ل دویڤ پێڤەرێن ڕەوشتی یێن جڤاكێ خۆ ددەت، د هەمان دەمدا كریارا لومەكرنێ بۆ سزادانا كەسێ لومە لێكری ژ پێخەمەت هندێ، داكو شاشیێن خۆ دووبارە نەكەت دهێتە بكارهینان و ب ئەڤێ چەندێ جڤاك ژ شاشییان دهێتە پاقژكرن (Robinson, 2002: 45).

3- لومەكرن د گوتنێن مەزناندا

ئەڤ لایەنێ پراكتیكی بۆ دیاركرنا كردەیا لومەكرنێ د گوتنێن مەزناندا پەرتووكا (گوتنێت پێشینان ل دەڤەرا بادینان) هاتییە تەرخانكرن، كو تێدا هەول هاتییە دان لومەكرنا ڕاستەوخۆ و نەڕاستەوخۆ ئەوێن ل پشكا ئێكێ هاتینە بەحسكرن بهێنە دیاركرن، ب ئەڤی ڕەنگێ ل خوارێ:

1-3- لومەكرنا ڕاستەوخۆ:

1. لۆمەیێت خەلكێ نەخۆشترن ژ عەزابا گۆڕی (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا پەیڤا (لومە) ب كارهاتییە، ژ بەر هندێ ب لومەكرنا ڕاستەوخۆ دهێتە هژمارتن.

2. نەكە لۆمە، دا ب سەر تە نەئێن لۆمە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٧).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا پەیڤا (لومە) ب كارهاتییە، ژ بەر هندێ ب لومەكرنا ڕاستەوخۆ دهێتە هژمارتن.

2-3- لومەكرنا نەڕاستەوخۆ:

1-2-3- ب ڕێكا شیرەتكرنێ:

1. ئەو كانیا ئاڤێ ژێ ڤەدخۆی، بەرا نەهاڤێژە تێدا (مەسعوود محەمەد سەعید یاسین، ٢٠٠٦: ٢٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی ئەوان كەسان هاتییە كرن ئەوێن قەنجی ل گەل هاتییە كرن و ئەو ل هەمبەری ئەوێ قەنجیێ كارڤەدانەكا نەرێنی ئەنجامددەت.

2. ئاخفتن زیڤ بیت نە ئاخفتن زێرە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی مرۆڤێن پرببێژ هاتییە كرن.

3. ئەرزان كڕ هومبان دڕ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی مرۆڤێن قەلس هاتییە كرن.

4. حەتا سەر دەستا ب ڕێڤە نەچی قەدرێ پیا نزانی(هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٩٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی ئەوان مرۆڤێن بهایێ ساخلەمی و پاداشتان نەزانن هاتییە كرن.

5. خەلكێ بیانی چەندێ بدەیێ گۆشتێ گیانێ، دێ ب تە مینیت پەشێمانی (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٠٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی مرۆڤێن هاتییە كرن.

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی ئەوان كەسان هاتییە كرن ئەوێن كەس و كارێن خۆ پشتگوهـ دهاڤێژن و گرنگیێ ب مرۆڤێن بیانی ددەن.

6. سویارێ خەلكی یێ پەیا یە (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦ : ۱۱۸).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی ئەوان كەسێن بۆ ئەنجامدانا كارێن خۆ پشتبەستنێ ل سەر خەلكی دكەن هاتییە كرن.

7. ساخ دبن شوینێت خەنجەرا، بەلێ ساخ نابن شوینێت خەبەرا (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦ : ۱۱۸).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی مرۆڤێن خەبەر بێژ هاتییە كرن.

8. كێڤریشك چەند درووینیت دێ هند بەزیت (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦ : ۱۳٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی مرۆڤێن تەمبەل هاتییە كرن.

9. گرارا دوو كابانیا دێ هەرا سویر بیت (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦ : ۱٤۰).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی ئەوان كەسان هاتییە كرن ئەوێن كارێن هەڤپشك دكەن و هەر ئێك ژ ئەوان خۆ ب ڕێبەرێ ئەوی كاری دزانن.

10. یێ بلند بفڕیت دێ نزم كەڤیت (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦ : ۱٥۱).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا شیرەتكرنێ ئاراستەی مرۆڤێن دفنبلند هاتییە كرن.

3-2-2- ب ڕێكا ڕەخنەگرتنێ:

1. چەق چەقا ئاشی یا تێت نابینین چو ڤێدا تێت (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦: ۲۸).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان كەسان هاتییە كرن ئەوێن كار و ئەركێن خۆ گیروو دكەن و خەمساریێ د كار و كریارێن خۆدا دكەن.

2. دێ بێژی ئاشە هندی د ئاخڤیت (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦: ۲۸).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی مرۆڤێن پڕبێژ هاتییە كرن.

3. ئەو سەرێ ل بەر منەتا بلا ببەنە زیارەتا (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦: ۳۱).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان كەسان هاتییە كرن ئەوێن بۆ ئەنجامدانا كارێن خۆ پشتبەستنێ ل سەر كەسێن دەوروبەری خۆ دكەن.

4. دزانیت پێژیت، بەلێ نزانیت بێژیت (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦: ۳٦).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان كەسان هاتییە كرن ئەوێن نەشێن پەیاما خۆ بگەهیننە یێ بەرانبەر.

5. دبێژیت، بەلێ نزانیت بپێژیت (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦: ۳۷).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان كەسان هاتییە كرن ئەوێن سوزان ددەن و جێبەجێنەكەن.

6. بەرێت ئاشا ئاڤێ برن، پسیارا كەنگر پەڕا دكەت (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦: ٤٥).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان كەسان هاتییە كرن ئەوێن كارێن پێدڤی و گرنگ پشت گوهـ دهاڤێژن و ب كارێن لاوەكیڤە مژویل دبن.

7. ئاڤێ بەرێت ئاشا برن هین یێ ل گەنگڕ پەرا د گەڕییێن (هەمان ژێدەر، ۲۰۰٦: ۲۹).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا كریارا لومەكرنێ ب شێوەیەكێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێكا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان

کەسان هاتییە کرن ئەوێن کارێن پێدڤی و گرنگ پشت گوهـ دهاڤێژن و ب کارێن لاوەکیڤە مژویل دبن.

8. ڕویڤی نەچوو د کونێ ڤە زەنگلەک ب سەرێ کوریا خوٚڤە کر (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن سوزا ئەنجامدانا کار و کریارێن ژ شیانێن خۆ مەزنتر ددەن.

9. گێرە ژ خۆ چێکر دۆرا مەیە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن سستیێ د کار و کریارێن خۆدا دکەن .

10.ناچیتە ئاشی یان ئەگەر چوو دێ ئاشەڤانی کوژیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی مرۆڤێن توند و زڤر هاتییە کرن.

11.نزانم خۆشیا گیانم (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٧).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی مرۆڤێن تەمبەل هاتییە کرن.

12.بێت خوازیت ڕویەکێ ڕەشە پێ نەدەت هەردو (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٥٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن پێداویستیێن کەسێن بەرانبەر جێبەجێنەکەن.

13.ناچیتە ئاشی، ئان هەکە چوو دێ ئاشەڤانی کوژیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢٨).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەخنەگرتنێ ئاراستەی مرۆڤێن توند و زڤر هاتییە کرن.

3-2-3- ب ڕێکا ڕەتکرن(نەڕازیبوون)ێ:

1. ئەز چیا تو چیا گولک ما بێ گیا (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٩٨).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن ڕکمانی هاتییە کرن.

2. ئەز دبێژمە تە : برا، تو دبێژیە من : کریف (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن خۆپەرست هاتییە کرن.

3. جۆیا ئاڤ لی نەچووی چوجا ئاڤ لێ ناچیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٥٦).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن نەمەرد و دەستگرتی هاتییە کرن.

4. ئەو چوویا ئاڤ لێ نە چووی چو جارا لێ ناچیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٣٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن نەمەرد و دەستگرتی هاتییە کرن.

5. ئەز دبێژمێ نێرە، ئەو دبێژتە من ب دۆشە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٤٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن ڕکمانی هاتییە کرن.

6. بارانێ گژە گژە، خەیالا پشێ هەر ژژە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٤٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن بەرژەوەندخواز هاتییە کرن.

7. ماری حەژ مێویژانی- یان پوێژانی- نەدکر چوو ل بەر کونا وی شین بوو (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن خۆپەرست هاتییە کرن.

8. مومێ ئاگر بەردا کۆمێ ڕەڤی چوو سەرێ زۆمێ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان

هاتییە کرن ئەوێن ئاریشان پەیدادکەن و خۆ ژ ئاریشێ ڤەدەر دکەن.

9. هەر کەس بەرف تەفشیکێ خۆیە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا ڕەتکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن خۆپەرست هاتییە کرن.

3-2-4- ب رێکا سفکاتیپێکرنێ:

1. ئاقل تاجەک زێڕینە، د سەرێ هەمی کەسادا نینە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن ئاقل سفک هاتییە کرن.

2. ئاشێ نەزانا خودێ گێرینیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢٥).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن نەزان هاتییە کرن.

3. ما ئەڤە زکێ تە ئاشە تۆ هندە د خۆی؟ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢٨)

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن خوەرا هاتییە کرن.

4. ئەزمانێ درێژ بەلا سەرێ خودانیە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن ئەزماندرێژ هاتییە کرن.

5. ئێکی ئاگر بەربوو مالێ گۆت: بلانێ ئەو تڕ بۆ کێچا نەما (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٣٨).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن نەزان و بێخەم هاتییە کرن.

6. ل دویف بێهنا کەبابا چوو، ب سەر داغکرنا کەرا هلبوو (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٤٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن کریاران بێی پلان ئەنجامددەن.

7. ئەو سەرێ بێ زادە، هەر بگرە و پێ داتە، ناگەهتە چ مردە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٤١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن بێ ئاقل هاتییە کرن.

8. پالێ پویشیە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٥٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن خشیم هاتییە کرن.

9. چویچکێ ویتانی، مالا خۆ خراب کر یا خەلی ژی سەر دانی (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٥٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن نەزان و سادە هاتییە کرن.

10.چل رۆژا کوریا سەی کرنە د لویلیکێ دا هەرا خوار بوو (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٦٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان دکەت ئەوێن ب تەمەن و هەر ل سەر خەلەتیێن بەرێ دبەردەوام.

11.خودێ چیا د بینیت بەفرێ لی د بارینیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٩٨).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن خودان ڕەوشتێن نەباش هاتییە کرن.

12.خەتا خوار ژ گایێ پیرە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٩٨).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسێن خەمسارێ د بەرپرسایەتیێدا دکەن.

13.دکانا عەبابەکر، دوو قالب صابوین ئێک کەلله شەکر (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٠٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب رێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن هەژار و کێم دەرامەت هاتییە کرن.

14.دیسکی گۆت: ئەزا زێڕینم، هەسکیێ گۆت: ئەزا ژ بنێ تە دئێم (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٠٥).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسێن زێدەڕوییێ د پەسنا خۆدا دکەن.

15.دز و خودانێ مالێ بینە ئێک دێ گای د کولینکا بانی ڕا بەن (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی دزیکەرێن ناڤخۆیی هاتییە کرن.

16.دزێ خۆماله، دەرگرتنا بەتاله (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی دزیکەرێن ناڤخۆیی هاتییە کرن.

17.دوو ژنک دیوانەکن، دوو عەرەب کاروانەکن (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن پڕبێژ هاتییە کرن.

18.زینێ ل چێلێکری (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٦).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی خودان بەرپرسایەتیێن نەژهەژی هاتییە کرن.

19.ژ بەر بای چوو بەر باڕۆڤێ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٧).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن بارودۆخێن ژیانا خۆ ژ خراب بەرەڤ خرابتر دبەن.

20.ژنا مالێ حەلۆ بیت، مالخۆیێ مالێ عەلۆ بیت، حالێ مە دێ هەر هۆ بیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٧).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی هەڤژینێن خەمسار هاتییە کرن.

21.سەرێ کەچەل د کوم دا یێ باشە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن مایتێکرنەکا نەرێنی د ڕەفتاراندا دکەن.

22.سێ مرۆڤ ددینن ل دنێ، یێ دچیتە ڕیکا ب تنێ، یێ ل ئەڤرازیا دکێشیت تویتنێ، یێ مالا خۆ دبەتە ڕەخ مالبابا ژنێ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٢٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن پێنگاڤێن خەلەت د ژیانێدا دهاڤێژن.

23.شوینا شێرا ڕویڤی لێ دکەن گێرا (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٢٨).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن جهنشینێن نە ژ هەژی و نەزان د هەمی بواراندا.

24.طرێ.. داسێ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٣٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن کارەکی د کەنە د ناڤ کارەکیدا و چ پەیوەندی ب هەڤدوڤە نەبیت.

25.عەمرێ لەگلەگ چوو ب تەق تەق (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٣٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن بەردەوامیێ ب کارێن بێ مفا ددەن.

26.فەقیر لەو دژارن هزرەت لێ ئاڤ و دارن (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٣٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن هەژار و دەست کورت هاتییە کرن.

27.گۆتنە هێسترێ: بابێ تە کیە؟ گۆتێ: خالێ من هەسپە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی کەسانێن نەسەرکەڤتی ئەوێن شانازیێ ب کەسێن سەرکەڤتی یێن دەوروبەرێ خۆ دبەن هاتییە کرن.

28.مریشکا ڕەش هێکێت سپی دکەت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن سوزێن ژ شیانێن خۆ مەزنتر ددەن.

29.نەشیا کەری هلدا پالیێ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٥).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن کارێن ژ شیانێن خۆ مەزنتر ئەنجام ددەن.

30.هەر بلۆیلێ بۆ گای بێژە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٨).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی کەسێن سەر ڕەق و مەژی هشک هاتییە کرن.

31.هاتەڤە دەست ژ پیا درێژتر (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن د ئەنجامدانا کار و کریاراندا چ دەستکەڤتییان ب دەستڤە ناهینن .

32.یێ کەچەل شیابا دا عیلاجێ ل کەچەلێ خۆ کەت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٥٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن نەشێن ئاریشێن خۆ چارە بکەن و دچن مایێ خۆ د ئاریشنێن خەلکیدا دکەن.

33.مالێ ب ترێ هاتی دێ ب فسێ چیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٥٥).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا سفکاتیپێکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن مالی ب شێوەیەکێ نەیاسای ب دەستڤە دهینن.

3-2-5- ب ڕێکا هۆشداریکرنێ:

1. ئاگر بەر بوو مالا درەوینی، کەسێ باوەر نەکر (مەسعوود محەمەد سەعید یاسین، ٢٠٠٦: ١٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا هۆشداریکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن درەوین هاتییە کرن.

2. ئەزمانێ مرۆڤی دارکۆکێ سەرێ مرۆڤیە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ١٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا هۆشداریکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن ئەزمان درێژ هاتییە کرن.

3. ئاڤ دگۆلا بمینت، دێ ئاڤ تیدا کەنی بیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٢٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا هۆشداریکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن ئاریشێن خۆ زوی چارە نەکەن هاتییە کرن.

4. ئاش و مێش خودانی د ئینە پێش، پاشی دکەنە دەرویش (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٣١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا هۆشداریکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن کارێن ب مەترسی دکەن.

5. بلا قر قرا شۆڤێ بیت نەکە یا پرێزێ بیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٤٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا هۆشداریکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن ل دەستپێکێ بازارێن خۆ ئێک لا نەکەن.

6. چرایێ درەوینی حەتا نیڤ شەڤ دێ سوژیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٦٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا هۆشداریکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن درەوین هاتییە کرن.

7. قرقرِ بن برِ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٣٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا هۆشداریکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن چیرِ درێژ هاتییە کرن.

8. مالا درەوینی سۆت کەسێ باوەر نەکر (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا هۆشداریکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن درەوین هاتییە کرن.

3-2-6- ب ڕێکا جنێودانێ:

1. ئەو سەرێ چ سەر ژ بەر نە ئێشن بەر سەفیکێت ریخێ بکێشن (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٣١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا جنێودانێ ئاراستەی مرۆڤێن نە شارەزا هاتییە کرن.

2. گۆتێ: تە بۆ خۆ عاقل ژ کێ گرتیە؟ گۆت: ژ بێ عاقل و کەرا (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٥٥).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا جنێودانێ ئاراستەی مرۆڤێن نەزان هاتییە کرن.

3. حەفت سال ما ل سەفەرێ هەر زڤڕی ڤە کەرێ بەرێ (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٩٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا جنێودانێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن چ سەربوران و زانینێ ژ گەشتکرنێ نابینن.

4. کەر هەر ئەو کەرە، تنێ کورتان یێ ل بەرە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٣٧).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا جنێودانێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن گوڕانکاری د ڕەفتارێن خۆ یێن کرێتدا نەکری.

5. هەر دینسزەکی ئیمان سزەک ڤێدکەڤێت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا جنێودانێ ئاراستەی مرۆڤێن زۆردار هاتییە کرن.

6. هەڤالێ قرێ نیکل ب گویە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٥٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا جنێودانێ ئاراستەی ئەوان مرۆڤان هاتییە کرن ئەوێن تێکەلییا کەسێن خراب دکەن.

3-2-7- ب ڕێکا گازندەکرنێ:

1. سفکا داییێ داپیرە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن بێ بەرپرسایەتی و خەمسار هاتییە کرن.

2. بۆ خەلکی خێر و بێرە، بۆ مرۆڤی چەقۆ و کێرە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٥٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن بۆ کەسێن بیانی باش و بۆ دەردورێ خۆ د خراب.

3. تەفشویکێ بەرێ خۆ یە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٥٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن بەرژەوەند خواز هاتییە کرن.

4. تێرکی های ژ برسکی نینە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٥٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی دەولەمەندێن دەستگرتی هاتییە کرن.

5. چەق چەڤا ئاشیە، نە ئارە، نە هەڤڕانە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٦١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی ئەوان مرۆڤێن بێ پلان کار دکەن هاتییە کرن.

6. خالا خوارزا ڕاکرن ماما برازا بەرزەکرن (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٠٠).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی مامێن خراب هاتییە کرن.

7. دەرزیکێ د چاڤێ خەلکی ڕا دبینیت بەلێ گێسنی د چاڤێ خۆدا نابینیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١١).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن خرابیێن خۆ پەردەپووش دکەن و باس ل خرابیێن کەسانێن دی دکەن.

8. دەرزیێ د چاڤێ هەڤالی دا دبینیت، شویژنێ د چاڤێ خۆدا نابینیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی ئەوان کەسان هاتییە کرن ئەوێن خرابیێن خۆ پەردەپووش دکەن و باس ل خرابیێن کەسانێن دی دکەن.

9. ژ وەلیا دبن خولی، ژ خولیا دبن وەلی (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١١٧).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی کەسێن ڕەفتار خراب هاتییە کرن.

10.مە بویکەک ئینا ب لەز و بەز، مە لێدان ڕەز و پەز، سفکا مالێ هەر بوومە ئەز (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی بویکێن خەمسار هاتییە کرن.

11.هەنە گاڤا تێر خوار دێ مێرەکی کوژیت یان دێ ژنەکێ ڕەڤیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٤٩).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن سەرداچووی هاتییە کرن .

12.یێ ل شیری گرتی دێ ل شوارێ هێلیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦: ٦٣).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی ئەوان مرۆڤان هاتییە کرن ئەوێن ڕافتارێن خۆ یێن خراب گەلەک جاران دوبارە دکەن.

13.یێ ل شیری گرتی دێ ل شوارێ هێلیت (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٥٢).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی ئەوان مرۆڤان هاتییە کرن ئەوێن ڕافتارێن خۆ یێن خراب گەلەک جاران دوبارە دکەن.

14.یا ژ دزاڤە هەمی دزن (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٥٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی ئەوان مرۆڤان هاتییە کرن ئەوێن ڕافتارێن خۆ یێن کرێت پالدەنە کەسانێن ل بەرانبەری خۆ.

15.ئەهلێ پاریە، یانژی: هەڤالێ پاریە (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٥٤).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن بەرژەوەند خواز هاتییە کرن.

16. دەردێ بێ دەرمان، نەگودار و نەزان (هەمان ژێدەر، ٢٠٠٦ : ١٥٥).

د ئەڤێ گوتنا مەزناندا کریارا لومەکرنێ ب شێوەیەکێ نەڕاستەوخۆ ب ڕێکا گازندەکرنێ ئاراستەی مرۆڤێن نەگوهدار هاتییە کرن.

ئەنجام

1- ژ سەرجەمێ (٩٧) گوتنێن مەزنان لومەکرنا نەڕاستەوخۆ ب (٩٥) نموونەیان و ب ڕێژەیا (٩٤,٩٧%) ل ڕێزا ئێکێ دهێت و لومەکرنا ڕاستەوخۆ ب تنێ د دوو نموونەیاندا هاتییە و ڕێژەیا ئەوێ یا سەدی دبیتە (٢,٠٦%). ژ بەرکو گوتنێن مەزنان ب گشتی مەبەستێ د هەر بابەتەکیدا ب نەڕاستوخۆیی ڤەدگێڕیت، لەورا لومەکرنژی وەکو بابەتەک ژ بابەتێن گوتنێن مەزنان زێدەتر نەڕاستەوخۆیی هاتییە گوتن.

2- لومەکرنا نەڕاستەوخۆ بۆ (٧) مەبەستان هاتییە بکارهینان و ڕێژەیا سەدی یا ئەوان مەبەستان ب ئەڤی ڕەنگێ ل خوارێیە:

أ- سفکاتیپێکرن د (٣٣) نموونەیاندا و ب ڕێژەیا (٣٤,٠٢%) بکارهاتییە.

ب- گازندەکرن د (١٦) نموونەیاندا و ب ڕێژەیا (١٦,٤٩%) بکارهاتییە.

ج- ڕەخنەگرتن د (١٣) نموونەیاندا و ب ڕێژەیا (١٣,٤٠%) بکارهاتییە.

د- شیرەتکرن د (١٠) نموونەیاندا و ب ڕێژەیا (١٠,٣١%) بکارهاتییە.

هـ- ڕەتکرن د (٩) نموونەیاندا و ب ڕێژەیا (٩,٢٨%) بکارهاتییە.

و – هۆشداریکرن د (٨) نموونەیاندا و ب ڕێژەیا (٨,٢٥%) بکارهاتییە.

ز- جنێودان د (٦) نموونەیاندا و ب ڕێژەیا (٦,١٩%) بکارهاتییە.

لیستا ژێدەران

أ- ب زمانێ کوردی:

بەکر عومەر عەلی مەعروف، ٢٠٠٠، میتافۆر لە ڕوانگەی زمانەوانییەوە، نامەی دکتۆرا کۆلێجی زمان، زانکۆی سلێمانی.

دارا احمد محەمەد، ٢٠١٢، شیکاری ڕستەی ئالۆز لە ڕۆانگەی پراگماتیکەوە، نامەی دکتۆرا، فاکەڵتی پەروەردە(کەلار)، سکوڵی زمان و زانستە مرۆڤایەتییەکان، زانکۆی سلێمانی.

فەهمی حەسەن رەشاد، ٢٠١٣، رەهەندێن سیمانتیکی و پراگماتیکی د دەقێ شانۆیا کوردیدا، ناما ماستەرێ، فاکۆلتییا زانستێن مرۆڤایەتی، سکولا ئادابێ، زانکۆیا دهۆکێ.

میعاد سەبری عەلی، ٢٠٢١، ستراتیجیەتێن گازندەیێ د ئاخڤتنا سەنتەرێ دەڤۆکا دهۆکێدا، نامەیا ماستەرێ، کۆلیژا پەروەردا بنیات، زانکۆیا دهۆک.

ب- ب زمانێ فارسی:

جورج یول، ١٣٩٦، ت: محمد عمو زاده مهدیرجی و منوچهر توانگر، چاپ هشتم، چاپ مهر(قم).

ج- ب زمانێ ئنگلیزی:

Al-Ameedi R.T., Al-Najjar, A. M. and Al-Khafaji, S. S. (2011) (nd). "Blame in English and Arabic Religious Texts: A Pragmatic Study".

Austin, J. (1956). “A Plea for Excuses”. Republished in Proceedind of Aristotelian Society 1956_7. Transcribed by Andrew Churcky 2007. http://www.ditext.com/austin/plea.html.

Duff, R. A. (1986). Trials and Punishments. Cambridge: Cambridge University Press.

Fillmore C. J (1969) "Verbs of judging: An Exercise in Semantic Description" Paper in Linguistics Vol.1 no.1,91-117 http://dx.doi.org/10.1080/08351816909389109 .

Nozick, Robert. (2000). Studies in Ethics. New York: Garland Publishing Inc.

Partridge, John Geoffrey. (1982). Semantic, Pragmatic and Syntactic Correlates: An Analysis of Performative Verbs Based on English. Alle Rechte Vorbehalten: Gunter Narr Verlag Tübingen.

Robinson, D. N. (2002). Praise and Blame: Moral Realism and its Application. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Searle, John R. and Daniel Vanderveken. (1985) Foundation of Illocutionary Logic. Cambridge: Cambridge University Press.

Sher, G. (2006). In Praise of Blame. Oxford: Oxford University Press.

Smart, J. J. C. (1961) " Free-Will, Praise and Blame". Mind. Vol.70, no.279, 291-306.

Talbert, M. (2008) " Blame and Responsiveness to Moral Reasons: Are Psychopaths Blameworthy?" Pacific Philosophical Quarterly. Vol.89, 516 –535.

Williams, Garrath. (2006) „The Internet Encyclopedia of Philosophy: Praise and Blame‟ http://www. iep. utm.edu /p/blame.htm.

الخلاصة

يعتبر اللوم (أو العتاب) من أفعال الكلام ويلعب دورًا بارزًا في التداولية، كتابة كانت أو شفاهة، سواء تجسد في الشعر مثلا أو في الأمثال والحكم أو في أي جنس أدبي أو غير أدبي آخر. يحاول هذا البحث مناقشة اللوم في الأمثال الكردية كفعل كلامي وذلك وفق المنهج الوصفي التحليلي بالإعتماد على نموذج (Al-Ameedi)، ويلجأ في ذلك إلى الأسلوب الإحصائي لتحديد النتائج. من أهم النتائج التي توصل إليه البحث هو أن نسبة اللوم المباشر في الامثال والحكم الكردية تشكل (2.06٪) بينما فعل اللوم غير المباشر تشكل (97.94٪). ينقسم هذا البحث إلى قسمين: يتناول الأول فعل اللوم بشكل عام والقسم الثاني مخصص للوم في الأمثال والحكم الكردية.

الكلمات الدالة : فعل اللوم، اللوم المباشر، اللوم غير المباشر، الأمثال والحكم.

BLAME IN KURDISH PROVERBS

LUQMAN **F**AREEQ **S**ULAIMAN*, **H**ARIWAN **M**OHAMMED **A**HMED**
and **H**AZHAR **K**AMAL **Y**OUSIF*
*Dept. of Kurdish Language, College of Basic Education, University of Duhok,
Kurdistan Region-Iraq
**Dept. of Kurdish Language, College of Languages, Nawroz University,
Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

Blame (or admonition) is an act of speech that plays a significant role in pragmatics, whether written or oral, or whether it is embodied in poetry, for example, in proverbs and wisdom, or in any other literary or non-literary genre. This piece of work attempts to discuss blame in Kurdish proverbs as a verbal act in accordance with the descriptive analytical approach, based on the (Al-Ameedi) model, and in that it resorts to the statistical method to determine the results. The fundamental findings of this research is that the percentage of direct blame in Kurdish proverbs and wisdom constitutes (2.06%), while the indirect is (97.94%). This research is divided into two parts: the first deals with the act of blame in general, and the second part is devoted to blame in Kurdish proverbs and wisdom.

***KEYWORDS*:** blame, direct blame, indirect blame, proverbs and wisdom.